

TÉVES EMLÉKEK GYEREKKORBAN – TRAUMA ÉS BEFOLYÁSOLHATÓSÁG

HALÁSZ ERNA – KIRÁLY ILDIKÓ

ELTE PPK Kognitív Pszichológiai Tanszék, Társas Elmék Kutatócsoport
E-mail: erna.halasz@gmail.com; kiraly.ildiko@ppk.elte.hu

Beérkezett: 2012. szeptember 06. – Elfogadva: 2012. november 15.

A traumatikus eseményekre való emlékezés központi kérdése, hogy kisgyermek képes-e pontos emlékbeszámolókat adni az általuk átélt kora gyermekkori traumatikus eseményekről. Jelen tanulmány e problémakörrel foglalkozik. E probléma vonatkozásai két kérdés közelebbi tárgyalásán keresztül közelíthetők meg. Az első kérdés az, hogy a fejlődő, kibontakozásban lévő emlékező rendszer adott jellemzői (a felnőtt emlékeztől való eltérése) miként hatnak, hogyan alakítják a fennmaradó emlékeket, különös tekintettel, ha azok mélyebb érzelmet tartalmaznak. A terület kutatási eredményei arra világítanak rá, hogy a fejlődésben lévő emlékező rendszer alapvető sajátosságai rányomják a bélyegüket a korai emlékek, így a traumatikus emlékek jellegére is: kisgyerekek emlékmegőrzése az általánosítás irányában torzít, a szokatlan, egyedi eseményeket pontosabban őrzik meg, mint az ismétlődőket. Ugyanakkor mindkét esetben az esemény célszerkezetébe illő lépésekre koncentrálnak, és az ebbe nem illőket elhagyják. A kisgyermekkori traumatikus emlékek előhívásának megbízhatóságához kapcsolódó másik kérdés pedig az, hogy az előhívás kontextusa mennyire befolyásolja a kisgyermeket az emlékformálásban. E kérdés tanulmányozása arra az általános eredményre vezet, hogy kisgyermek, amiatt, hogy kevésbé képes az emlékeik tudatos szervezésére, jobban befolyásolhatóak a kikérdezés által.

Kulcsszavak: *emlékezőfejlődés, érzelmi emlékezet, trauma, poszttraumatikus stressz zavar, befolyásolhatóság, téves emlék, gyermekbántalmazás*

Vajon különbözik-e (és ha igen, hogyan) egy nagy érzelmi intenzitású traumatikus emlék felidézése bármely más önéletrajzi emléktől? Elképzelhető-e, hogy a korai traumák képesek átlépni az infantilis amnézia „küszöbét”, azaz szemben a mindennapi eseményekkel már igen korai életkorokból is fennmaradhatnak? Befolyásolja-e, és ha igen, milyen irányban, az átélt stressz mértéke az emlékfel-

idézés pontosságát? Megbízhatóan, torzításoktól mentesen képesek-e beszámolni egy átélt traumáról már az egészen kicsi gyerekek is? Olyan kérdések ezek, amelyek mind az emlékezetkutatókat, mind a különböző alkalmazott területen gyermekekkel foglalkozó szakembereket (például gyermekvédelem, klinikai területek, igazságügy) régóta foglalkoztatják. Két kérdéskör kiterjedt, együttes vizsgálata adhat választ ezekre a kérdésekre: egyrészt a gyermekeket érő traumák felszínre kerülése (az ennek háttérében álló kognitív, affektív és szociális tényezők vizsgálata), másrészt a befolyásoló kikérdezés következményeinek (gyermekek befolyásolhatóságának tényezői, téves emlékek keletkezésének mechanizmusai) szisztematikus feltárása egyaránt szükséges ahhoz, hogy a megfelelő válaszokat megtaláljuk (BRUCK és CECI, 2004). Jelen tanulmányban rövid összefoglalóját igyekszünk nyújtani azon emlékezeti kutatásoknak, amelyek megkísérelnek választ keresni a gyermekeket érő traumák feldolgozásának és a traumákról történő beszámolóik kényes kérdéseire, amellyel számos gyakorlatban dolgozó szakember, többek között gyermekbántalmazási ügyek vonatkozásában, nap mint nap szembesül. A bántalmazás egyetlen tanúja gyakran maga az áldozat – a gyermek –, ezért vallomásának megbízhatósága kulcsfontosságú kérdés. Az Amerikai Egyesült Államok hírhedt gyermekbántalmazási pereit, mint a McMartin-per vagy a Michaels-eset, amelyekben évek múlva derült fény a feltételezett elkövetők ártatlanságára (például CECI és BRUCK, 1995; GARVEN, WOOD, MALPASS és SHAW, 1998), a közvélemény és a kutatók figyelmét egyaránt felhívták a kora gyermekkori emlékek törékenységére és a szakmailag megalapozott kihallgatási módszerek alkalmazásának jelentőségére. A traumatikus eseményekre való emlékezést nagymértékben meghatározza az esemény jellege (lásd CORDÓN, PIPE, SAYFAN, MELINDER és GOODMAN, 2004; PEZDEK és TAYLOR, 2002): mennyire váratlan (mint például egy baleset), mennyire volt lehetőség a felkészülésre (mint egy orvosi beavatkozás esetében), egyetlen személyt érint-e (mint például egy szexuális abúzus) vagy többeket egyaránt (például természeti katasztrófák), milyen következményei vannak (például a hurrikán sújtotta területen élők otthonai). Ennek megfelelően szerteágazóak (és nehezen összehasonlíthatóak) a területen végzett kutatások is, hiszen mind a természeti katasztrófák, mind a feltételezett bántalmazások áldozatainak vizsgálata e témakörbe tartozik amellet, hogy nem feledkezhetünk el a kontrollált(abb) körülményeket biztosító laboratóriumi vizsgálatokról sem, amelyek érzelmi érintettségüket, az egyén életében betöltött jelentőségüket tekintve meg sem közelíthetik a mindennapi életben előforduló történéseket.

Fontos kérdés számunkra, hogy ezek az erős érzelmi töltésű, szokatlan események vajon felidézhetőek-e már azokból a korai évekből is, amelyeket még az infantilis amnézia, azaz az egyedi események előhívásának akadályozottsága jellemez? Mind a laboratóriumi kutatások, mind a klinikai megfigyelések (lásd CORDÓN és munkatársainak 2004-es összefoglalója) abba az irányba mutatnak, hogy a legkorábbi, életünk első két évében történt események, bár implicit módon nyomot hagyhatnak, nem válnak hozzáférhetővé később az explicit emlékezet számára, tudatosan nem beszámoltathatók (még a traumatikusak sem) (az infantilis amnézia áttekintését nyújtja KIRÁLY, 2002). Noha a családi fényképek és a szájhagyomány megőrizheti ezeket, ilyen módon a személynek tudása lehet az ese-

ményről, ha valódi *személyes* emléke nem is. Ebből következően jelen tanulmány e kérdés vizsgálatát az explicit (vagy deklaratív) emlékezet kialakulásának kezdetétől indítja, amikortól már a gyermekek, ha csupán töredékesen is, de képesek tudatosan felidézni a velük megtörtént eseményeket akár szóbeli beszélgetések, akár utánpótlást igénylő játékhelyzetek során. Emellett elsősorban a traumára való emlékezéssel, a gyermekek beszámolóinak, vallomásainak megbízhatóságával foglalkozunk, és nem tárgyaljuk a pszichopatológia szempontjából szintén jelentős kérdést, az átélt traumatikus események hosszú távú hatásait (és ezek elkerülésének lehetőségeit) az áldozatok személyiségstruktúrájára, viselkedésére.

MIRE EMLÉKEZNEK JOBBAN A KISGYERMEKEK: A SZOKATLANRA VAGY A SZOKÁSOSRA?

A kisgyermekek már egészen korai élet éveikben képesek leképezni egy-egy esemény sematikus vázát, és a fejlődés során a forgatókönyvek egyre szervezettebb, egyre komplexebb készletét mozgósítják egy-egy átélt esemény felidézése során. Ugyanakkor hiába tudnak a gyerekek egyre több információrészletet előhívni például egy-egy óvodai napról, amint az óvodába kerülés után egyre ismerősebbé válnak a mindennapi rutinokban, a specifikus, egyedi történések előhívása továbbra is nehézséget jelent (FIVUSH, 1984). Ezt a jelenséget már a nyelvi beszámolókat megelőző, utánpótlás módszerét alkalmazó kisgyermekekkel végzett korai emlékezetvizsgálatok is megerősítik. Számos kísérleti bizonyíték támasztja alá, hogy a két-, hároméves gyerekek utánpótlásos esemény-előhívását (azaz mit játszanak vissza egy átélt eseménysorból), megszokott és új események esetében is, azok forgatókönyve, az elérendő cél mentén szerveződő általános váza vezérli (KIRÁLY, 2002, 2009). Ez a kora gyermekkori emlékezeti működés tehát tudásalapú, azaz szemantikus emlékezeti teljesítményt jelöl, hiszen nélkülözi azokat az egyedi, specifikus jegyeket, amelyek egy bizonyos időpillanatban átélt esemény megkülönböztetett felidézését – vagy TULVING (1985, 2002) szavaival élve: újraélését – jelentenék (KIRÁLY, 2002, 2009). A célok korai felismerése mellett a kisgyermekek már korán érzékennyé válnak az események mélyszerkezetére, a cselekvéslépések közti ok-okozati viszonyok, a sorrend betartásának szükségességére is. Hároméves gyermekek olyan események során, ahol a lépések sorrendjének betartása szükséges az eredményességhez, hűen utánozzák a modellt, míg felcserélhető lépések esetében szabadon variálják a lépéseket (FIVUSH, KUEBLI és CLUBB, 1992).

A sémamegerősítés és -átrendezés modellje szerint (FARRAR és GOODMAN, 1990), amikor egy kisgyermek először találkozik egy eseménnyel, olyan sémát igyekszik használni, amely segíti a megértést, míg ha ilyen séma nem létezik, akkor valamennyi eseményrészletet igyekszik megőrizni, a sémával összeillőt (típusos) és az annak ellentmondót (atípusos) is. Amennyiben létezik az eseménynek megfelelő séma, a sématisztikus információt veszi figyelembe, és az információ a sémát megerősítő és fenntartó elemként, a forgatókönyv részeként tárolódik. Az információfeldolgozás második szintjén, amikor már a séma olyan mértékben kidolgozott, hogy a sémába illő információ feldolgozása gyors és automatikus, a

figyelem és a felszabadult feldolgozó kapacitás ekkor már az egyedi, specifikus sajátosságok megőrzésére irányulhat. Ekkor válnak képessé a kisgyermek arra, hogy elmeséljék, milyen különleges, szokatlan dolog történt velük az óvodai nap során, ami nem illeszkedett a rendszeres napi tevékenységek közé. Az egyedi eseményelemek megőrzése tehát függ azok tipikusságának, valamint az adott eseményséma kidolgozottságának mértékétől, ezen túlmenően pedig a rendelkezésre álló tapasztalatoktól és a gyermekek életkori és fejlődésbeli jellemzőitől is (FARRAR és BOYER-PENNINGTON, 1999). Annál teljesebb eseménystruktúrát (azaz a lehető legtöbb lépést a forgatókönyv mentén) képesek megőrizni és hosszú távon előhívni a kisgyermek, minél inkább megértik és rendszerbe szervezik az események kauzális szerkezetét. PILLEMER és munkatársai (PILLEMER, PICARIELLO és PRUETT, 1994) érdekes vizsgálata bizonyította, hogy az átélt szokatlan esemény (tűzriadó) időpontjában négy és fél éves gyermekek évekkal később sokkal jobban emlékeztek az eseményre, mint azok a gyerekek, akik az esemény megtörténtének időpontjában három és fél évesek voltak. Mindezt a szerzők azzal magyarázták, hogy az idősebb gyerekek már árnyaltabb tudással rendelkeznek az események időbeli és oki szekvenciájáról, ami lehetővé teszi számukra egy szokatlan eseménynek a hosszú távú megőrzését.

A traumatikus események többnyire nagy megkülönböztető erővel rendelkeznek, szokatlanok, ez pedig bizonyos életkoron túl a forgatókönyvek mentén szerveződő emlékezeti működésben a hosszú távú és pontos megőrzést támogatná. Ne feledkezzünk meg arról azonban, hogy a traumatikus események is lehetnek ismétlődőek (például a bántalmazás gyakran rendszeresen érinti a gyermeket), így az egyes epizódok tapasztalatai összegződnek, aminek következtében idősebb korban is jellemző lehet az események túláltalánosítása. Ez az előhívási stratégia lehet egyfajta védelmi mechanizmus is, amely az egyes eseményrészletekhez kapcsolódó negatív érzelmek csökkentésére irányul (PIPE, LAMB, ORBACH és ESPLIN 2004). A gyermek tanúkkal kapcsolatos elvárásaink során tehát figyelembe kell vennünk, hogy a hasonló és bejósolható történések elkülönítése problémát jelent a számára, így a többszörös szexuális bántalmazásnak kitett gyerekek tudják a legkevésbé elkülöníteni az egyes cselekmények részleteit (ROBERTS és Powell, 2001). S bár kikérdezéssel segíthetjük az emlékek előhívását, a kikérdezési stratégia veszélye, hogy a gyermekek hajlamosak lehetnek a célinformáció és a sugalmazott információ összekeverésére, ami az események pontatlan felidézéséhez vezethet.

A személyes tapasztalatok összegződésén túlmutató probléma, hogy a különböző forrásból származó információk nemcsak egy-egy epizód vonatkozásában keveredhetnek össze, hanem közvetlen és közvetett tapasztalatszerzés során is okozhatnak forráskeverést (például televízióból vagy könyvekből származó információrészletek esetében – ROBERTS és POWELL, 2001; ROBERTS és BLADES, 2000). Ugyanakkor érdemes szem előtt tartanunk, hogy a gyermekek vallomásaiban gyakran előforduló forrásémlékezeti hibák nem jelentik szükségszerűen azt, hogy amiről a gyermek beszámol az adott esemény kapcsán, az alapvetően hamis emlék volna (ROBERTS, 2002). Mindössze azt kell figyelembe vennünk, hogy az emlékelem eredetét, forrását sokkal nehezebben (vagy egyáltalán nem) tudják azonosítani.

Otgaar és munkatársai (OTGAAR, CANDEL, SCOBORIA és MERCKELBACH, 2010) a forgatókönyvtudás téves emlékek kialakulásában betöltött szerepére voltak kíváncsiak. Olyan eseményeket sugalltak a vizsgálatban résztvevő 7 és 11 éves gyerekeknek, amelyek megegyező mértékben voltak kellemetlenek és plauzibilisek, míg a gyerekek eseményre vonatkozó tudása különbözött egymástól („egérfogóba szorult az ujja” vs. „rosszullét utáni gyomormosás”). Várakozásaiknak megfelelően az egérfogós eseményről, amellyel kapcsolatosan több előzetes tudással rendelkeztek a gyerekek mindkét korosztályban, több gyerek számolt be téves emlékről a kikérdezések folyamán (közel 30% szemben a 10%-kal), vagyis könnyebben el tudták utasítani a számukra nem ismert eseményt, amelyet velük megtörténtként sugalltak számukra a kutatók. Egy interjú során a valóságban meg nem történt események elutasításában fontos szerepe lehet olyan metaemlékezeti folyamatoknak, amelyek kisgyermekes esetében még hiányoznak vagy bizonytalan lábakon állnak (GHETTI, 2008), ilyen például az emlékezetességen alapuló stratégia (*memorability-based strategy*). Egy esemény emlékezetessége, amely az esemény sajátosságain (úgy mint szálencia) alapul, egy szubjektív elvárás arról, hogy milyen valószínűséggel marad fenn emlékünkről az adott eseményről. Ez a felnőttek által előszeretettel alkalmazott stratégia 9 éves kor környékén figyelhető meg a gyerekek körében, azaz könnyebben elutasítanak egy olyan sugalmazást, ami egy kiugró, szálens eseményre vonatkozik (például „Grand Canyonhoz utazni”), mondván emlékezniük kellene rá, ha megtörtént volna (GHETTI és ALEXANDER, 2004). A vizsgálatok nyomán kiderült, hogy fiatalabb gyerekek ezt a stratégiát még nem alkalmazzák, noha már az ötévesek is tudják, milyen egy „emlékezetes” esemény, azaz hogy egy kiugró eseményre jobban emlékszünk.

Felmerül a kérdés: mi a helyzet azokkal az eseményekkel, amelyek túl „emlékezetesek”, és a hozzájuk kapcsolódó emlékképektől, gondolatoktól képtelenek vagyunk szabadulni? Megjelennek-e ezek a tünetek jellemzően a kisgyermekeseknél? Manuel SPRUNG (2008) a Katrina hurrikán (amely 2005 augusztusában pusztított) övezetében élő gyermekeket vizsgálta; arra volt kíváncsi, hogy a katasztrófák túlélését követő betörő gondolatok, emlékképek (*intrusive thoughts*) gyakorisága összefüggésbe hozható-e a gyerekek kognitív fejlettségével, különös tekintettel a tudatelméleti működésre. Egy traumatikus eseményt követően bizonyos tünetek újra és újra történő átélése (amelyek egyik példáját jelenthetik a betörő gondolatok) jellemzően előfordul, és rendszerint nagymértékű stresszélmény kíséri. Azok a kutatások, amelyek fiatalabb gyerekek körében vizsgálják a poszttraumatikus stressz zavar (PTSD) előfordulását, jóval kevesebb esetről számolnak be, mint az idősebb, már iskoláskorú gyerekek körében végzett felmérések (SCHEERINGA, ZEENAH, MYERS és PUTNAM, 2003), azt a látszatot keltve, hogy a kisgyerekek többsége a traumatikus tapasztalatokat sikeresen, maradandó tünetek nélkül dolgozza fel. Felmerül azonban, hogy a különbségnek egy lehetséges magyarázata abban rejlik, hogy a fiatalabbak még csak korlátozottan képesek beszámolni internalizáló tüneteikről, így azok a szakemberek számára rejtve maradnak. Éppen ezért SCHEERINGA, WRIGHT és PUTNAM (2006) felveti, hogy a DSM-IV által meghatározott PTSD kritériumok (különösen a C és D kritérium: az elkerülési, illetve hyperarousal tünetek esetében) fejlődési szempontból újragondolásra szorulnak, hogy

hatékonyan alkalmazhatóak legyenek kisgyermek körében is. A készülő DSM-5 már altípusként jelöli meg a hatévesnél fiatalabb gyermekek esetében fennálló poszttraumatikus stressz zavart, ami lehetővé teszi, hogy a tünetek jelenlétét illetően figyelembe vehessük a korosztályos sajátosságokat (különösen a C és D kritériumot tekintve).

Ezeknek a fejlődési különbségeknek a hátterében állhat egyrészt a tudatelméleti fejlődés, másrészt azok a módszerbeli nehézségek, amelyekkel szembesülünk, amikor a kisgyermekeket átélt tapasztalatairól szeretnénk kérdezni. Sprung és munkatársai (SPRUNG, 2008; SPRUNG és HARRIS, 2010) tíz hónappal a hurrikánt követően végeztek vizsgálatokat 5 és 9 év közötti gyerekekkel. Azt tapasztalták, hogy a betörő, betolakodó gondolatok minősége (és nem azok léte) különbözött a hurrikán övezetében érintett gyerekeknél, akik többnyire negatív tartalmú betörő emlékekről számoltak be, miközben hiányoztak a pozitív vagy semleges tartalmúak. Mindez összecseng azzal a jelenséggel, hogy a traumatikus tapasztalatok következtében nehezítetté válik a specifikus személyes emlékek felidézése (helyette a személyek túl általános válaszokat adnak), még akkor is, ha azok nem kapcsolódnak magához a traumához (WILLIAMS, BARNHOFER, CRANE, HERMANS, RAES, WATKINS és DALGLEISH, 2007). Továbbá a tudatelméleti fejlettség, illetve a tudás eredetéről való ismeretek összefüggést mutattak a betolakodó gondolatokról való beszámolás mértékével. Nem tudhatjuk azonban, hogy maga a beszámoló nehezített-e, és vajon a múltbeli pillanatok újraélése vagy ezen gondolatok kontrollálhatatlan természetének megértése áll ennek hátterében.

A tudatelméleti fejlettség és a tudatos emlékezet szoros együttműködésének jelentőségét támasztja alá Joseph LEDOUX (1996) érzelmi emlékezetű modellje. Ez a modell egyben megvilágítja számunkra azt az idegrendszeri háttérmechanizmust, amelynek okán az érzelmeteli emlékek (a tudatos emlékezés felépítménye nélkül is) beazonosíthatatlanul fennmaradnak. A modell lényege, hogy az eseményeket egy tudatos emlékezetű szinten és egy nem tudatos, főleg az érzelmi töltést, színezetet megőrző szinten is feldolgozza az agyunk. (A nem tudatos feldolgozásban az amygdalának van főszerepe, a tudatos emlékezésért a hippokampusz és a kapcsolódó kérgi területek felelősek.) A felnőtt, kibontott megismerő rendszerben ez a két oldal együttműködik és a közvetlen tudatos tapasztalatban az emlék érzelmben gazdag, részleteiben azonosított emlékként jelenik meg. Ugyanakkor kisebb gyermekek már rendelkeznek a jól működő nem tudatos emlékezzel, viszont tudatos emlékező rendszerük hosszan fejlődik. Ezért lehetséges, hogy a korai időszakban tapasztalt traumatikus emlékek (akár ismétlődő abúzus, akár egyszeri tapasztalat nyomán, mint egy véletlen kutyaharapás) beazonosíthatatlan érzelmi oldala fennmarad, (felnőttként valaki fél a kutyáktól), anélkül, hogy tudatosan, pontosan emlékezne arra az eseményre (vagy azokra az eseményekre) amely az érzelmet, s egyben az érzelmi emléket kiváltotta. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a megélt tapasztalatok a nem tudatos és – amint elérhető – a tudatos emlékező rendszerben is kódolásra kerülnek. Egy példán szemléltetve, az erős érzelmi színezetű emlékek részleteinek, az emlék tartalmának, gondolati vonatkozásainak a megőrzését a tudatos emlékezés fogja biztosítani, amelyek között az érzelmet mint az eredeti eseménykor beazonosított tartalom is „felsorolásra” kerül,

egyúttal az érzelmi töltet maga a nem tudatos amygdala-rendszer segítségével társítható az emlékekhez.

Az intervenció szempontjából a tudatos emlékezés szerepének és a kontrollálhatatlanság kezelésének kérdése, s alaposabb feltárása rendkívül fontos, hiszen az átélt múltbeli tapasztalatok felidézése, újraélése, átdolgozása (az esetleges kiváltó esemény beazonosítása) fontos terápiás eszköz lehet. Elérhetőek olyan terápiás módok, amelyek az eredeti tapasztalat kontextusának visszaállításával, az elemi érzékek és viselkedés megcélzásával a nem tudatos emlékezés szintjét célozzák meg, amely tulajdonképpen egy lehetséges gyakorlati irány a nem tudatos érzelmi emlékek 'állapotalapú' visszaállítására és átdolgozására (lásd KOPELMAN 2002-es áttekintését).

TÉVES EMLÉKEK A GYERMEKEK VALLOMÁSAIBAN

A kisgyerekek emlékeinek jellemzői (NELSON, 2007) – szemben a felnőttekével –, hogy mind az idő jelöltsége, mind a szelf-involváltság hiányozhat, akár csak magának az élménynek a forrása (közvetlen tapasztalat, vagy közvetett információ, például tévéből, másik gyermektől). Ez a fejlődésbeli sajátosság magyarázatot kínál arra, miért olyan törekeny a kisgyermekkori emlékezeti működés.

Ahhoz, hogy megérthessük, hogy emlékeinek nem az események reprodukciói, hanem azok reprezentációi, tudatában kell lennünk annak, hogy saját tapasztalataink részben vagy egészben különbözhetnek másokétól (FIVUSH, 2001). A saját és a másik perspektívájának megkülönböztetése és a perspektívaváltás képessége mellett továbbá szükségünk van időbeli perspektívaváltási képességre is (HOERL és MCCORMACK, 2005), amely kapcsolatot teremt a jelen idejű szelf, valamint a múlt- és jövőbeli szelfállapotok között, így lehetővé téve a szelf időbeli kiterjesztését (lásd POVINELLI, LAUNDRY, THEALL, CLARK és CASTILLE, 1999). Azaz a jelen csak egy lehetséges kitüntetett időpillanat, de a tapasztalatok, észleletek eltérhetnek egymástól az idő különböző pontjain, és hatással lehetnek egymásra, ilyen módon a dolgok változhatnak, nem maradnak ugyanolyanok az idő múlásával. Ebben a kibontakozási folyamatban a másik személlyel közös emlékezés, az együttes emlékfelidezés kitüntetett szerepű.

A mindennapokban folyamatosan élünk a közös emlékezés előnyeivel, mégsem vagyunk pontosan tudatában annak, hogy ezek a helyzetek, a körülöttünk lévő személyekkel, eltávolítanak bennünket a jelen állapottól egy bizonyos múltbeli állapot felé, s e folyamaton keresztül lehetőséget teremtenek az emlékrészletek különbségeinek és egyediségeinek feltárására. Amikor ugyanis egy másik személlyel együtt idézzük fel a közösen átélt eseményt, összehasonlítjuk, ki melyik emlékrészletet őrizte meg: az azonosságok segítik a megosztást (nem elhanyagolható az az aspektus sem, hogy a közös élmény identitást, csoporthoz tartozást erősít), ugyanakkor a különbözőségek az emlékelemekben felhívják a figyelmet az egyszeri, csak a személyes tapasztalathoz köthető egyediségekre. Ezek az unikális részletek pedig elmélyítik az egyénben azt, hogy amit felidézett, az a múlt megismételhetetlen darabkája.

A szülők a közös emlékbeszélgetést azonnal rutinszerűen bevezetik gyerekeik számára, amikor azok elkezdenek beszélni (FIVUSH, HADEN és REESE, 1996). Eleinte nem szükséges, hogy a gyerekek maguk ezekhez a beszélgetésekhez hozzájáruljanak, a felnőttek elmondják az emlék részleteit. Az emlékezetkutatók úgy vélik, hogy ezek az emlékbeszélgetések kettős célt szolgálnak (NELSON és FIVUSH, 2004). Elsősorban azt közvetítik a gyerek számára, hogy a nyelv segítségével hogyan lehet az emlékeket megszerkeszteni, rekonstruálni. Ez az emlékezeti újraállítás pedig, ahogyan fent bemutatuk, rávilágíthat a gyermekek számára, hogy az emlékek eltérő perspektívákból formálódnak, így nem csak általános, összehasonlítható elemeik vannak, hanem megkülönböztető, egyedi jegyeik is. A másik fontos célja ezeknek a közös emlékező beszélgetéseknek, hogy a nyelvi eszközökkel az emlékebe foglalt személyes emlékeket megoszthatóvá tegye. A megosztás azt is jelenti, hogy a gyerekek megtanulják személyhez kötni az egyedi emlékformákat. A személyhez kötés pedig nem csak arra szolgál, hogy megkülönböztessék saját egyes szám, első személyű emlékeiket a másik, egyes szám harmadik személyű emlékeitől, hanem feltehetően arra is, hogy az emlékező beszélgetések során maga az emlék-újjáépítés támogassa, hogy egy-egy egyes szám első személyű emléket a másik szemszögéből nézve is el tudjunk mesélni. Azaz kívülről is tudjuk magunkat látni. Ennek az emlékezeti sajátosságnak pedig nagyon fontos elaboráló funkciója van. Ezekben az elbeszélésekben már nem pusztán az eredeti emlékelemek, hanem az azzal kapcsolatos érzelmek, gondolatok is megjelennek és gazdagodhatnak (NELSON és FIVUSH, 2004).

De vajon honnan tudhatjuk, hogy a gyermekek emlékbeszámolóí, meséi valóban megtörtént eseményeket rejtenek vagy csupán a fantázia szüleményei? Megdöbbentő tény, hogy képzett szakemberek sem tudják a felvett videók alapján megmondani, melyik gyerek mesél el olyan történetet, amelyet valóban átélt, és melyikük emlékei befolyásoltak (BRUCK, CECI és HEMBROOKE, 2002; LEICHTMAN és CECI, 1995). Joggal tehetjük fel a kérdést; létezik-e bármiféle irányadó objektívebb mutató, vagy bizonyos szövegbeli jellegzetességek árulkodhatnak-e egy-egy beszámoló valóságtartalmáról. A mindennapi életben kétféle, egymásnak ellentmondó hiedelemmel találkozhatunk, amelyek az emlékeit meg nem történt eseményekkel átszövő kisgyermeket „Pinokkióhoz” vagy „papagájhoz” hasonlítják. Azaz vagy azt feltételezik, hogy a hamis emlékeket tartalmazó történetek egyre szövevényesebbé, színesebbé (és valószínűtlenebbé) válnak, minden elmeséléssel hozzátoldva egy-egy újabb részletet (Pinokkió); vagy ezzel szemben azt állítják, hogy a sugallt információk, amelyek nem történtek meg, rugalmatlanul, mesterkéltén (például felnőttektől kölcsönzött szavakkal) jelennek meg a gyerekek beszámolóiban (papagáj). Bruck és munkatársainak kutatása (BRUCK, CECI és HEMBROOKE, 2002) többféle eseménytípus (úgy mint kellemes/kellemetlen) esetében, többszöri kikérdezés hatására vizsgálta az emlékbeszámolóí jellegzetességeit, illetve azok változását 4-5 éves gyerekek körében. Eredményeik szerint a téves narratívák több információval és spontán fantasztikus részlettel gyarapodtak, jobban változtak az ismétlés hatására, míg a valós beszámolóíban a gyerekek hajlamosak voltak inkább ismétletgetni ugyanazokat a részleteket. Fontos kiemelnünk, hogy irányított, befolyásoló kérdések hatására a valóban átélt, negatív események

beszámolóiba is beépültek téves elemek, nem csak a pozitív érzelmi töltetűekbe. Sőt, Otgaar és munkatársai (OTGAAR, CANDEL és MERCKELBACH, 2008) érdekes kísérletében a hétéves gyerekek – miután valóságban meg nem történt eseményekről hallgattak meg beszámolót – hajlamosabbak voltak téves emlékek létrehozására a későbbi kikérdezés folyamán, ha a beültetett emlék érzelmileg negatív volt, mint amikor semleges.

Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a belsőleg generált téves információ (például következtetések) ugyanúgy torzíthatja az emlékeinket, mint a külső forrásból származó sugalmazás. Ilyen módon a pletyka is viselkedhet sugalmazásként (nincs feltétlen tényalapja, de tényként terjed), és már a kisgyermek is hajlamosak úgy beszámolni egy eseményről, mint ami személyesen megtörtént velük, holott azt valójában csak hallották más gyermekektől vagy a felnőttek beszélgetéséből kiszűrődni (PRINCIPE, KANAYA, CECI és SINGH, 2006). Principe és munkatársainak (PRINCIPE, GUILIANO és ROOT, 2008) óvodások körében végzett vizsgálata továbbá bizonyította, hogy már 3-4 évesek is képesek megfigyelt jelenségekből (így például nyomokból) valószínű oki következtetéseket levonni, amelyeket spontán módon tovább is adnak társaiknak („pletykálnak”), ezek a tulajdonképpeni feltételezések pedig később emlékként jelenhetnek meg. Az idősebb, 5-6 éves korosztályban ez a jelenség még inkább megfigyelhető: kiterjedtebb, elaboráltabb narratívák épülnek rá a következtetésekre, a részletgazdagság miatt pedig valószínűbbnek tűnik számukra, hogy ténylegesen megtapasztalták. Hiszen, mint azt a realitásmonitorozási elmélet hangsúlyozza (JOHNSON és RAYE, 1981; SUSSMAN, 2001), a valós és a belsőleg generált (például elképzelt) események elválasztásának alapja lehet, hogy a valós események fenomenológiai minőségüket (szenzoros, téri, idői kidolgozottságukat) tekintve gazdagabbak, valamint több szemantikus információt tartalmaznak. Ugyanakkor szem előtt kell tartanunk, hogy a korán megjelenő oki kapcsolatokra való érzékenység és az ezek kiépítésére való igény, noha megtapasztalt elemeken nyugszik, a téves következtetések miatt a torzítás egyik forrása lehet gyerekeknél.

BESZÁMOLNAK-E A KISGYERMEKEK AZ ÁTÉLT TRAUMÁRÓL?

Leggyakrabban a gyermekbántalmazás kapcsán merül fel a kérdés, hogy vajon beszámolnak-e a gyermekek az átélt esemény(ek)ről, és amennyiben igen, mennyire megbízhatóak ezek a vallomások (SZÉKÁCS, 2007)? Azokban az esetekben, ahol semmilyen más tárgyi vagy orvosi bizonyíték nem áll rendelkezésre (mint a feltételezett szexuális abúzus legtöbb esetében) a gyermek vallomásának különösen nagy szerepe van. A gyermekkori szexuális bántalmazás ugyanis nem jellemezhető olyan pszichológiai vagy orvosi profillal, amely megbízható elkülönítési alapot jelentene bántalmazott és nem bántalmazott gyerekek elválasztására (LONDON, BRUCK, WRIGHT és CECI, 2008). Mind a laikusok, mind a szakemberek körében gyakran találkozhatunk azzal a nézettel, hogy a szexuális abúzus áldozatai egyáltalán nem vagy csak jóval később számolnak be az átélt traumáról (SUMMIT, 1983: *Child Sexual Abuse Accommodation Syndrome*), amelynek hátterében olyan psi-

chológiai motívumok húzódnak meg, mint például a szégyen, a zavar, a felelősség érzése, az elkövető felé érzett hűség és aggodalom. Ez az elképzelés mind a mai napig rendkívül népszerű, noha klinikai tapasztalaton és nem szisztematikus tudományos megfigyelésen nyugszik (SUMMIT, 1992). Ebből következően a gyermekekkel érintkező szakemberek igyekeznek minél hatékonyabban, különféle kikérdezési technikák alkalmazásával előcsalni a gyerekek beszámolóit, gyakran belecsúszva abba a hibába, hogy a befolyásoló, irányított kérdések hatására téves emlékeket ültetnek el vagy hívnak elő a kisgyermekből (LONDON és mtsai, 2008). Azok a kutatások, így például LONDON és kollégáinak munkája (2008), amelyek arra vállalkoztak, hogy tudományosan megalapozott módon tárják fel ennek valóságtartalmát, számos módszerbeli problémával szembesültek, részben a mintaválasztást tekintve, részben az egyes esetek és események valóságtartalmának kontrollálhatatlansága miatt. Röviden összegezve megállapításait, felhívják a figyelmet arra, hogy a retrospektív kutatások esetében, amely felnőttek gyermekkori bántalmazásának feltárására irányul, a beszámolók aránya 31–45% között mozgó, viszonylag alacsony, míg a gyerekeket vizsgáló tanulmányokban többnyire jóval magasabb, 80% körüli érték (ami változhat az eset jellegének, az áldozat korának és nemének függvényében).

Nagyon kevés olyan vizsgálattal találkozhatunk, mint amilyennel egy svéd tanulmányban (LEANDER, 2010), amely 27 olyan gyermeket érintő szexuális abúzus rendőrségi kikérdezéseit tekintette át, amelyek esetében tárgyi bizonyítékok (így fényképek, videofelvételek) igazolták, hogy az esemény valóban megtörtént. E kutatásban azt találták, hogy az 5 és 17 év közötti gyerekek gyakran adtak kitérő, elkerülő vagy tagadó válaszokat a rendőrségi interjúk folyamán, különösen az első kikérdezések alkalmával, és az események részletei gyakran csak a későbbi interjúk folyamán kerültek felszínre. Ami újra felhívja a figyelmünket arra, hogy az abúzusról való beszámolók rendkívül sokrétű, kényes terepet jelentenek, és bár ösztönöznünk kell az információk felszínre kerülését, amit sokszor titkolni, tagadni próbálnak a trauma elszenvedői; nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy kérdéseinkkel, feltételezéseinkkel mi magunk interjúkészítőként is kelthetünk téves emlékeket az interjúalanyainkban, minél fiatalabbak, annál nagyobb eséllyel.

A gyerekek, különösen az iskoláskor előtti korosztály, emlékeinek befolyásolhatósága, illetve ennek kivédése a kisgyermekkorban tanúvallomások központi kérdése. A gyakorlati élet kihívásaira válaszolni nem könnyű feladat, hiszen számos szociális (így például: sztereotípiák, kérdező tekintélye), kognitív (például forrásmonitorozás, metaemlékezeti képesség) és egyéni különbségeket érintő tényező befolyásolja, hogy egy gyermek milyen mértékben hajlamos téves emlékekről beszámolni egy-egy interjú során (CECI és BRUCK, 1993; BRUCK és CECI, 1999, 2004; PIPE és mtsai, 2004). Ugyanakkor akár a 3–5 éves gyerekek sem feltétlenül megbízhatatlan tanúk, sőt, képesek pontos és megbízható módon beszámolni egy átélt eseményről, ha megfelelő körülmények között, megfelelő módszerekkel kérdezik ki őket. Már PIAGET (1929) is felhívta a figyelmet arra, hogy a klinikai kikérdezés során is – amellyel a gyermeki világkép feltárására törekedett – tekintettel kell lenni a kisgyermek befolyásolhatóságára, amely megnyilvánulhat verbális (például a feltett kérdésen keresztül, amely már magában rejti az elvárt

választ) vagy implicit formában egyaránt (például arckifejezéseken keresztül). Javasolja, többek között, hogy megfelelően képzett, gyakorlattal rendelkező szakember, körültekintő kérdezmód és bizonyos kérdezési technikák (például a gyermek előzetes válaszána ellentmondó befolyásolás) alkalmazása, valamint a gyermek nyelvhasználatának előzetes megismerése (például a szavak jelentését illetően) egyaránt szükséges az (akaratlan) befolyásolás elkerüléséhez. Ezzel összecseng napjainkban a gyermekkori emlékezeti befolyásolhatóság kutatásának egyik legfontosabb gyakorlati kérdése: a különféle interjútechnikák, módszerek alkalmazása hogyan hat a gyermekek vallomásainak megbízhatóságára és hihetőségére (BRUCK és CECI, 1999; GARVEN és mtsai, 1998)? A gyakorlatban legtöbbször azzal szembesülhetünk, Magyarországon is, hogy nincsen elfogadott (tudományosan megalapozott és igazolt) és elterjedt interjúprotokoll a gyermekek kikérdezése során, holott ez elkerülhetetlen feltétele lenne a torzítástól mentes információszerzésnek. Ilyen ígéretes strukturált interjúmódszer például a „NICHD Vizsgálati Interjú Protokoll” (*National Institute of Child Health and Human Development Investigative Interview Protocol* – LAMB, ORBACH, HERSHKOWITZ, ESPLIN és HOROWITZ, 2007), amely részletes tréninggel és több szakaszból álló kérdezési útmutatóval készíti fel a szakembereket a gyermekekkel történő interjú felvételére, és eredményességéről számos tanulmány áll rendelkezésre (ORBACH, HERSHKOWITZ, LAMB, STERNBERG, ESPLIN és HOROWITZ, 2000).

ÖSSZEZÉS

Miközben a kora gyermekkori traumák és a kapcsolódó emlékek természetének vizsgálatát az alapkutatás szemszögéből mutattuk be, arra koncentrálva, hogy milyen belső megismerési sajátosságok jellemzik a még fejlődő, kibontakozásban lévő emlékezeti rendszert, felvillantottuk néhány alkalmazási lehetőségét ezeknek az eredményeknek. Úgy véljük, már maga a terület is hiánypótló, ugyanakkor reméljük, hogy az itt gyűlt eredmények egyre több alkalmazott kutatást inspirálnak majd az intervenció, a korai időszakban történő elaborálás, terápiás eszközök és a felnőttkori terápiás kezelés módszereit támogatva.

IRODALOM

- BRUCK, M., & CECI, S. J. (1999). The suggestibility of children's memory. *Annual Reviews of Psychology*, 50, 419–439.
- BRUCK, M., & CECI, S. J. (2004). Forensic developmental psychology. *Current Directions in Psychological Science*, 13, 229–232.
- BRUCK, M., CECI, S. J., & HEMBROOKE, H. (2002). The nature of children's true and false narratives. *Developmental Review*, 22, 520–554.
- CECI, S. J., & BRUCK, M. (1993). The suggestibility of children's recollections: An historical review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 113, 403–439.

- CECI, S. J., & BRUCK, M. (1995). *Jeopardy in the courtroom. A scientific analysis of children's testimony*. Washington, DC: American Psychological Association.
- CORDÓN, I. M., PIPE, M.-E., SAYFAN, L., MELINDER, A., & GOODMAN, G. S. (2004). Memory for traumatic experiences in early childhood. *Developmental Review, 24*, 101–132.
- FARRAR, M. J., & BOYER-PENNINGTON, M. E. (1999). Remembering specific episodes of scripted events. *Journal of Experimental Child Psychology, 73*, 266–288.
- FARRAR, M. J., & GOODMAN, G. S. (1990). Developmental differences in the relation between script and episodic memory: Do they exist? In R. FIVUSH, & J. HUDSON (Eds.), *Knowing and remembering in young children* (pp. 30–64). New York: Cambridge University Press.
- FIVUSH, R. (1984). Learning about school: The development of kindergartners' school scripts. *Child Development, 55*, 1697–1709.
- FIVUSH, R. (2001). Owning experience: The development of subjective perspective in autobiographical memory. In C. MOORE, & K. LEMMON (Eds.), *The self in time: Developmental perspectives* (pp. 35–52). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- FIVUSH, R., HADEN, C. A., & REESE, E. (1996). Remembering, recounting, and reminiscing: The development of autobiographical memory in social context. In D. RUBIN (Ed.), *Remembering our past: Studies in autobiographical memory* (pp. 341–359). Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- FIVUSH, R., KUEBLI, J., & CLUBB, P. (1992). The structure of events and event representations: A developmental analysis. *Child Development, 55*, 188–201.
- GARVEN, S., WOOD, J. M., MALPASS, R. S., & SHAW, J. S. (1998). More than suggestion: The effect of interviewing techniques from the McMartin Preschool Case. *Journal of Applied Psychology, 83*, 347–359.
- GHETTI, S. (2008). Rejection of false events in childhood: A metamemory account. *Current Directions in Psychological Science, 17*, 16–20.
- GHETTI, S., & ALEXANDER, K. W. (2004). "If it happened, I would remember it:" Strategic use of event memorability in the rejection of false events. *Child Development, 75*, 542–561.
- HOERL, C., & MCCORMACK, T. (2005). Joint reminiscing as joint attention to the past. In N. EILAN, C. HOERL, T. MCCORMACK, & J. ROESSLER (Eds.), *Joint attention: Issues in philosophy and psychology* (pp. 260–286). Oxford, UK: Oxford University Press.
- JOHNSON, M. K., & RAYE, C. L. (1981). Reality monitoring. *Psychological Review, 88*, 67–85.
- KIRÁLY I. (2002). *Az emlékezet fejlődése kisgyermekkorban*. Budapest: Gondolat Kiadói Kör.
- KIRÁLY, I. (2009). Memories for events in infants: goal relevant action coding. In T. STRIANO, & V. REID (Eds.), *Social Cognition: Development, Neuroscience and Autism* (pp. 113–128). Chichester, UK: Wiley-Blackwell.
- KOPELMAN, M. D. (2002). Psychogenic amnesia. In A. D. BADDELEY, M. D. KOPELMAN, & B. A. WILSON (Eds.), *The handbook of memory disorders* (pp. 451–473). Chichester, W. Sussex: John Wiley and Sons Ltd.
- LAMB, M. E., ORBACH, Y., HERSHKOWITZ, I., ESPLIN, P. W., & HOROWITZ, D. (2007). Structure forensic interview protocols improve the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. *Child Abuse and Neglect, 31*, 1201–1231.
- LEANDER, L. (2010). Police interviews with child sexual abuse victims: patterns of reporting, avoidance and denial. *Child Abuse and Neglect, 34*, 192–205.
- LEDoux, J. (1996). *The Emotional Brain*. New York: Simon and Shuster.

- LEICHTMAN, M. D., & CECI, S. J. (1995). The Effects of Stereotypes and Suggestions on Preschoolers' Reports. *Developmental Psychology*, 31(4), 568–578.
- LONDON, K., BRUCK, M., WRIGHT, D., & CECI, S. J. (2008). Review of the contemporary literature on how children report sexual abuse to others: Findings, methodological issues, and implications for forensic interviewers. *Memory*, 16(1), 29–47.
- NELSON, K. (2007). *Young minds in social worlds. Experience, meaning, and memory*. London: Harvard University Press.
- NELSON, K., & FIVUSH, R. (2004). 'The Emergence of Autobiographical Memory: A Social Cultural Developmental Theory'. *Psychological Review*, 111, 486–511.
- ORBACH, Y., HERSHKOWITZ, I., LAMB, M. E., STERNBERG, K. J., ESPLIN, P. W., & HOROWITZ, D. (2000). Assessing the value of structured protocols for forensic interviews of alleged child abuse victims. *Child Abuse & Neglect*, 24(6), 733–752.
- OTGAAR, H. P., CANDEL, I., & MERCKELBACH, H. (2008). Children's false memories: Easier to elicit for a negative than a neutral event. *Acta Psychologica*, 128, 350–354.
- OTGAAR, H. P., CANDEL, I., SCOBORIA, A., & MERCKELBACH, H. (2010). Script knowledge enhances the development of children's false memories. *Acta Psychologica*, 133, 57–63.
- PEZDEK, K., & TAYLOR, J. (2002). Memory for traumatic events in children and adults. In M. L. EISEN, J. A. QUAS, & G. S. GOODMAN (Eds.), *Memory and suggestibility in the forensic interview* (pp. 165–182). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- PIAGET, J. (1929). *The Child's Conception of the World*. London: Routledge and Keegan Paul, Ltd.
- PILLEMER, D. B., PICARIELLO, M. L., & PRUETT, J. C. (1994). Very long-term memories of a salient preschool event. *Applied Cognitive Psychology*, 8(2), 95–106.
- PIPE, M-E., LAMB, M. E., ORBACH, Y., & ESPLIN, P. W. (2004). Recent Research on Children's Testimony About Experienced and Witnessed Events. *Developmental Review*, 24, 440–468.
- POVINELLI, D. J., LAUNDRY, A. M., THEALL, L. A., CLARK, B. R., & CASTILLE, C. M. (1999). Development of young children's understanding that recent past is causally bound to the present. *Developmental Psychology*, 35(6), 1426–1439.
- PRINCIPE, G. F., GUILLIANO, S., & ROOT, C. (2008). Rumor mongering and remembering: How rumors originating in children's inferences can affect memory. *Journal of Experimental Child Psychology*, 99, 135–155.
- PRINCIPE, G. F., KANAYA, T., CECI, S. J., & SINGH, M. (2006). Believing is seeing: How rumors can engender false memories in preschoolers. *Psychological Science*, 17, 243–248.
- ROBERTS, K. P. (2002). Children's ability to distinguish between memories from multiple sources: Implications for the quality and accuracy of eyewitness statements. *Developmental Review*, 22, 403–435.
- ROBERTS, K. P., & BLADES, M. (2000). Discriminating between memories of television and real-life. In K. P. ROBERTS, & M. BLADES (Eds.), *Children's source monitoring* (pp. 147–170). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- ROBERTS, K. P., & POWELL, M. B. (2001). Describing individual incidents of sexual abuse: A review of research on the effects of multiple sources of information on children's reports. *Child Abuse & Neglect*, 25, 1643–1659.
- SCHEERINGA, M. S., WRIGHT, M. J., HUNT, J. P., & ZEANA, C. H. (2006). Factors affecting the diagnosis and prediction of PTSD symptomatology in children and adolescents. *American Journal of Psychiatry*, 163, 644–651.

- SCHEERINGA, M. S., ZEANA, C., MYERS, L., & PUTNAM, F. (2003). New findings on alternative criteria for PTSD in preschool children. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 42, 561–570.
- SPRUNG, M. (2008). Unwanted intrusive thoughts and cognitive functioning in kindergarten and young elementary school-age children following Hurricane Katrina. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 37(3), 575–587.
- SPRUNG, M., & HARRIS, P. L. (2010). Intrusive thoughts and young children's knowledge about thinking following a natural disaster. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(10), 1115–1124.
- SUMMIT, R. C. (1983). The child sexual abuse accommodation syndrome. *Child Abuse & Neglect*, 7, 177–193.
- SUMMIT, R. C. (1992). Abuse of the Child Sexual Abuse Accommodation Syndrome. *Journal of Child Sexual Abuse*, 1, 153–163.
- SUSSMAN, A. L. (2001). Reality monitoring of performed and imagined interactive events: Developmental and Contextual Effects. *Journal of Experimental Child Psychology*, 79, 115–138.
- SZÉKÁCS E. (2007). Gyermekbántalmazás, elhanyagolás, szexuális visszaélés. In VIKÁR A., VIKÁR GY. és SZÉKÁCS E. (szerk.), *Dinamikus gyermekpszichiátria* (pp. 360–392). Budapest: Medicina.
- TULVING, E. (1985). Memory and consciousness. *Canadian Psychology*, 26, 1–12.
- TULVING, E. (2002). Episodic memory: from mind to brain. *Annual Review of Psychology*, 53, 1–25.
- WILLIAMS, J. M. G., BARNHOFER, T., CRANE, C., HERMANS, D., RAES, F., WATKINS, E., & DALGLEISH, T. (2007). Autobiographical memory specificity and emotional disorder. *Psychological Bulletin*, 133, 122–148.

FALSE MEMORIES IN CHILDREN. TRAUMA AND SUGGESTIBILITY

HALÁSZ, ERNA – KIRÁLY, ILDIKÓ

The focal question of the research on remembering traumatic events whether young children are capable to deliver precise and reliable memory descriptions on their traumatic experience. This paper tends to give an overview both on 1. the scientific approaches to grasp the specific features of the emerging memory competences that could alter and forge the output of reminiscence and 2. the evidence available on the influence of contextual cues during retrieval on children's suggestibility. Recent research highlighted that 1. young children's encoding processes are biased to accumulate information that could be generalized, while selection processes are guided by the overall goal of the perceived event; and 2. young children's suggestibility roots in their fragile capability to organize their memories consciously.

Key words: *memory development, emotional memory, Post-Traumatic Stress Disorder, trauma, suggestibility, false memory, child abuse*